

steund of in elk geval toegestaan. Ze komt tot de conclusie dat de terroristen en de antiglobalisten een aantal punten gemeen hebben. Niet hun methodes, maar hun redenen om te handelen: 'Not so deep down, they are the same: a sense of outrage at the greed of America; a sense of powerlessness against the might of America; a strong, burning anger at what the American empire is inflicting on the poor and the sick of the world.' Heather besluit haar werk bij MI5 te gebruiken om meer greep te krijgen op de multinationals die de wereld omvormen in 'a battleground between the clever rich and the desperate poor.' De laatste woorden van Heather zijn een pleidooi voor geïnformeerd zijn: 'The worst crime of all is not seeing, not trying to understand, of blinding yourself with your own lies.' Na het stuk volgt een opsomming van literatuur over globalisering en een aantal websites. En op de mededeling 'and by following hyperlinks to other sites' volgen een tiental lege pagina's: aan te vullen door de lezer die zich wil informeren. Het is het politieke bewustzijn van de lezer/toeschouwer dat McGrath wil aanspreken. Het drama is daarbij een didactisch en dialectisch instrument. Wat daarbij opvalt is dat de aanslagen de wereld niet fundamenteel veranderen voor Heather. Het idee dat niets meer hetzelfde is na 9/11 gaat voor haar niet op. De catastrofe brengt voor haar geen ommekeer, wel een verscherping van haar voorheen gemaakte analyses.

Requiem for Ground Zero

In zijn *Requiem for Ground Zero* laat Steven Berkoff de dramatische structuur ver achter zich. Zijn tekst kan nog het best omschreven worden als een lang episch gedicht. Berkoff is naast de schrijver en de regisseur ook de acteur van de tekst. *Requiem for Ground Zero* is een berijmde vertelling van de aanslagen in strofen van telkens vier regels. De onverwachte combinatie van het onderwerp met een poëtische en metaforische taal, het pathos van de vertelling en de soms mythische dimensie die het gebeuren daardoor krijgt – verhevigd nog door de overweldigende aanwezigheid van Berkoff als acteur – maken van het requiem een sterke maar ook ambigue ervaring. Als epische verteller overziet Berkoff het hele gebeuren. Hij ziet de twee vliegtuigen als zilveren vogels met stalen klauwen zich klaarmaken om zich op de onschuldige menselijke prooi te storten. Hij ziet hoe een brandweerman 's ochtends afscheid neemt van zijn vrouw ('Before he hits the street

he strokes her hair...'), hoe tienduizenden in de metro stappen, hoe een ruitenwasser 'wiped the tower's eyes: So it might clearly see the silver bird'. Hij ziet hoe Mohammed Atta, 'lord of deep despair', zich in het vliegtuig voorbereidt op de aanslag,...

Terwijl John McGrath de aanslagen gebruikt om een kritische analyse van de multinationals en de globalisering te maken, is Berkoffs *Requiem* een meditatie over goed en kwaad, menselijkheid en onmenselijkheid. Zijn aandacht voor de menselijke details is groot en soms ontroerend. De termen waarin Berkoff het conflict behandelt zijn niet politiek, maar religieus en humanistisch. De goden, van welke godsdienst ook, wenen bij het zien van zoveel geweld en ellende in alle delen van de wereld, vaak veroorzaakt in hun naam.

Net als bij John McGrath is ook de tekst van Berkoff in hoge mate een positiebepaling tot Amerika. Bij McGrath is die positiebepaling louter negatief: 'It is a land founded on genocide, and hypocrisy, still driven by it'. Bij Berkoff is het veel ambiguer. Over Bush ('the sheriff'), in tegenstelling tot Tony Blair ('A master expressing the wounded world's despair'), kan hij zich alleen maar spottend uitlaten. Maar Amerika ziet hij als een toevluchtsoord voor velen ('The poor, the misbegotten, and the Jews/ Came running down the gangplank, kissed the ground,/ Sweated thereafter, but they earned their dues') en hij erkent de impact van de Amerikaanse cultuur (the American dream) op Europa (i.c. Engeland) en dus de noodzaak voor een gezamenlijke rouw: 'And so we mourned deep for our special dream / Now broken and now splashed with bitter gore, / As if Clark Gable lay among the ruins / Along with Mickey Mouse, Bogart, Lamour,...' Het epische gedicht geeft Berkoff de mogelijkheid om mededogen, pathos, sarcasme en ironie met elkaar te verbinden, maar versluiert bij momenten een meer politieke analyse.

11 September 2001

De omschrijving *Requiem* kondigde reeds de religieuze en muzikale implicaties van Berkoffs tekst aan. De Franse auteur Michel Vinaver beschrijft zijn tekst *11 September 2001* als een soort van cantate of oratorium, bestaande uit aria's, koorpartijen en recitatieven. Vinaver schreef de tekst oorspronkelijk in het Engels om zo dicht mogelijk bij de taal van de gebeurtenissen te blijven. Zijn tekst is een montage van uitspraken van de vele protagonisten van 9/11: de kapers, de piloten, de vluchtleiders, de passagiers, overlevenden,

Bush, Rumsfeld, Bin Laden. De chronologie van de gebeurtenissen wordt gevolgd: van de eerste manifestatie van de kapers ('Nobody move please / We are going back to the airport / Don't try to make any stupid moves') tot de televisieboodschappen van Bush en Bin Laden. Het stuk van Vinaver is een stemmenspel geworden dat iets wil blootleggen van de chaos, de emotionele verwarring en politieke inzet van de gebeurtenissen. De stemmen wisselen elkaar snel af, zodat de vele verhalen die verteld worden in stukjes en brokjes tot ons komen. Van fictieve personages, een plot of een dramatische situatie is hier geen sprake meer. De nadruk ligt volledig op de taalbrokstukken.

De terugkerende interventies van een journalist en het koor ritmeren de tekst. De zakelijke tussenkomsten van de journalist ('People in the south tower / Had less time to make a choice / Last to be hit first to collapse') contrasteren met de koorteksten die vele kleuren hebben: van ideologiserend ('For This is War Prepare / To Suffer Hardships / Consent Sacrifices') tot cynisch en speels spottend ('Hi / Jacked / Hi / Jacked / Jacked Jets Jackety Jets / Hijacked Jets / Hi / Jets Hit Trade / World Weird / Worderly rade / Pentagon / Twin Towers / Falling Down Falling Down Falling / Gone / The Twin Towers Are Falling Down Falling Down Falling Down.') Net als Berkoff plaatst Vinaver intieme verhalen en publieke discours naast elkaar: het verhaal van de ruitenwasser die zijn emmer niet wilde achterlaten bij het wegvluichten, of het testament van Mohammed Atta waarin hij vrouwen verbiedt om naar zijn graf te komen, staan naast de interventies van politici.

Het stemmenspel eindigt met uitspraken van George Bush en Osama Bin Laden die door elkaar gemonteerd worden: 'BUSH We will not waver BIN LADEN These events have divided the world BUSH We will not tire BIN LADEN Into two Camps BUSH We will not falter BIN LADEN The camp of the faithful BUSH And we will not fail BIN LADEN And the camp of the infidels BUSH Peace and freedom will prevail BIN LADEN May God shield us BUSH May God continue to bless us.' De laatste stem is die van een jonge vrouw die vertelt hoe zij de aanslag overleefde omdat zij op 11 september thuis bleef na een nachtwake bij haar zieke kindje. Terwijl *The Guys* van Anne Nelson op zoek gaat naar woorden, maakt Vinaver gebruik van bestaande woorden om greep te krijgen op wat er is gebeurd. Maar uiteindelijk is het in hetgeen niet gezegd wordt, in de onoverbrugbare kloof tussen al